

– pa je bila Britanija, zlasti po »slavni« revoluciji leta 1688, veliko bolj svobodna kakor Francija ob zori 18. stoletja!).

Zdi se, da je Montesquieu briljantno obvladal vse registre pisanja. Treba je reči, da jih slovenski prevod, ki je delo Cirile Toplak, ohranja v zavidljivi meri.

Petra Testen

GUSTAV MAHLER, KAPELNIK V LJUBLJANI

Primož Kuret, Mahler in Laibach. Ljubljana 1881–1882, Wiener Schriften zur Stillkunde und Aufführungspraxis, Sonderband 3, Böhlau Verlag, Dunaj-Köln-Weimar 2001, 110 strani.

Gustav Mahler (1860–1911) je bil ob cesarju Francu Jožefu brez dvoma najopaznejša osebnost secesijskega Dunaja. Tiranski direktor Dvorne opere in starosvetni monarh antikvarnega videza sta še zmerom silhueti, brez katerih si ni mogoče predstavljati zgodovine zweigovskega »včerajšnjega sveta«. Knjige, ki tematizirajo njuno življenje, se množijo kot gobe po dežju. *Mahleriana* se je v zadnjih tridesetih letih obogatila z zajetnimi novimi izdajami pisem, za katere so poskrbeli Herta Blaukopf,¹ Henry-Louis de La Grange, Günther Weiß² in še nekateri drugi raziskovalci. Impresivne muzikološke analize Mahlerjevega opusa so prispevali Donald Mitchell,³ Constantin Floros⁴ in Hermann Danuser.⁵ Vladimir Karbusicky je podal prodoren pogled v skladateljevo duhovno in stvarno »zaledje«. ⁶ Monstruozno – tako po obsegu kot po natančnosti! – »mikrobiografijo« Gustava Mahlerja je v letih 1979–1984 na 3782 straneh »izcizeliral« H.-L. de La Grange,⁷ medtem ko je »okolju prijaznejšo« knjigo o njem napisal Jonat-

han Carr.⁸ Posebno pozornost priteguje tudi skladateljeva živahna soproga Alma, muza štirih umetnosti in številnih umetnikov (med drugimi so se okoli nje sukali skladatelj Alexander Zemlinsky, slikarja Gustav Klimt in Oskar Kokoscka, arhitekt Walter Gropius in pisatelj Franz Werfel); imenitno biografijo o njej je objavila Françoise Giroud (Alma Mahler ali umetnost zapeljevanja).⁹ Med zgodovinarji se s fenomenom Mahler največ ukvarja Carl E. Schorske,¹⁰ ki z zgledno vztrajnostjo preučuje nemškoliberalno kulturno sceno 19. stoletja (njegov pogled na zgodovino habsburške monarhije ne skriva simpatij do te duhovne usmeritve).

Dandanes se Mahler kaže kot osrednja skladateljska osebnost 20. stoletja, čeprav je v njem (pre)živel samo dobro desetletje. Svoje sodobnike in prihodnje rojene je dobesečno začaral s svojo umetnostjo in osebnostjo. Zavzema podobno mesto kot Ludwig van Beethoven v zavesti glasbenikov 19. stoletja. Dejstvo, da je skladatelj v sezoni 1881–1882 živel in delal v Ljubljani, zavezuje tudi našo muzikologijo in kulturno zgodovino. Knjiga Primoža Kureta, ki je pred kratkim izšla na Dunaju, predstavlja več kot dostojno izpolnitev hvaležne »raziskovalne naloge«.

Kuret se je dela lotil s potrebno širino in temeljitostjo: Mahlerjevo delovanje v Ljubljani je postavil v zgodovinski kontekst ter kolikor mogoče podrobno predstavil skladateljeve zveze z »lokalnimi faktorji«. Kranjska metropola je bila za ambicioznega umetnika, ki se je šolal na dunajskem konservatoriju, seveda provinca, toda določeno kulturno raven je le premogla. Častitljiva Filharmonična družba in Deženo gledališče sta poskrbela za razgibano glasbeno življenje v mestu (to je bilo tako vznemirljivo, da so si ljubljanski premožneži in zagledanci v cvetove tehničnega napredka kmalu omislili telefonske prenose iz koncertnih dvoran!). V obeh ustanovah so si glavno besedo priborili pripadniki nemškega kulturnega kroga (ki pa niso bili zmerom »tevtonskega« rodu). Na začetku osemdesetih let so ti sicer še imeli politično prevlado v ljubljanskem javnem življenju, toda po prihodu konservativne Taaffejeve vlade za državno krmilo (1879) je bilo jasno, da se bodo razmere vsak čas korenito spremenile. Mahler, ki se je zmerom čutil za pripadnika manjšine (v rodni deželi je bil Jud med Čehi, na Dunaju je veljal za priseljenca iz »Bohemije«, med Nemci pa je bil »zaznamovan« kot Avstrijec), se je tudi na »sončni strani Alp« znašel v precej negotovem položaju.

¹ *Gustav Mahler Briefe, Dunaj-Hamburg 1982; Gustav Mahler Unbekante Briefe, Dunaj-Hamburg 1983; Gustav Mahler/Richard Strauss Briefwechsel 1888–1911, München-Zürich 1988.*

² *Ein Glück ohne Ruh'. Die Briefe Gustav Mahlers an Alma. Erste Gesamtausgabe. Herausgegeben und erläutert von Henry-Louis de La Grange und Günther Weiß, Berlin 1995.*

³ *D. Mitchell, Gustav Mahler. The Wunderhorn Years. Chronicles and Commentaries, London 1975.*

⁴ *C. Floros, Gustav Mahler I–III, Wiesbaden 1977–1985.*

⁵ *H. Danuser, Gustav Mahler und seine Zeit, Laaber 1991.*

⁶ *V. Karbusicky, Gustav Mahler und seine Umwelt, Darmstadt 1978.*

⁷ *H.-L. de La Grange, Gustav Mahler I–III, Pariz 1979–1984.*

⁸ *J. Carr, The Real Mahler, London 1997.*

⁹ *F. Giroud, Alma Mahler ili umetnost zavodenja, Sarajevo 1988 (izvirnik je izšel isto leto v Parizu!).*

¹⁰ *Prim. študijo Gustav Mahler: Formation and Transformation, v: C. E. Schorske, Thinking with History. Explorations in the Passage to Modernism, Princeton 1999, 172–190.*

Ljudje, ki so ga obdajali, so se počutili vse bolj ogrožene... Vrh vsega se je skladatelj okoli leta 1880 precej resno spogledoval z vegetarijanstvom (žal je preveč resno jemal prismojene psevdofilozofske spise Richarda Wagnerja!), pa tudi prevelik ljubitelj žlahtne kapljice ni bil: med rdečeličnimi Kranjci, ki niso skrivali svoje naklonjenosti do »kapljevinskih radosti«, je bil s svojim antiepikurejskim rigorizmom videti kakor bela vrana med črnimi! Ljubljanski znanci so ga po predstavah v Deželnem gledališču (ki je stalo na mestu sedanje stavbe Slovenske filharmonije) uspeli pripraviti le do tega, da je v gostilni Pri roži popil kozarec ali dva plzenskega piva.¹¹

Mahler najbrž nikoli ne bi prišel (zašel?) v naše kraje, če ne bi v času svojega študija na Dunaju spoznal muzikalnega Ljubljanačana Antona Krisperja, ki si je v velikem svetu pridobil ime predvsem kot glasbeni teoretik (leta 1882 je v Gradcu izšla njegova disertacija z naslovom *Die Kunstmusik in ihrem Principe, ihrer Entwicklung und ihrer Consequenz*; študijo je pohvalil tudi sam Hugo Riemann). Njuna ohranjena korespondenca (7 Mahlerjevih pisem iz let 1879–1880) dokazuje, da sta si bila zelo blizu; prijateljstvo, ki ju je vezalo, je bilo nenavadno intenzivno in pobudno. Žal je bila Krisperjeva poznejša usoda mračna: 29. junija 1914 je v starosti 55 let umrl v Feldhofu pri Gradcu. Že sam kraj, kjer je nesrečni glasbeni učenjak sklenil svojo zemeljsko pot, pričuje o bridkem koncu (v Feldhofu je namreč bila umobolnica, kjer je umrlo tudi več drugih znamenitih Slovencev)...

Drugi Mahlerjev znanec s slovenskih tal, ki ga prav tako srečujemo na straneh Kuretove knjige, je njegov »brat po umetnosti« *Hugo Wolf. Znameniti slovenjegraški skladatelj, ki do svojega rojstnega kraja ni čutil nobene posebne simpatije, je vsekakor bil izjemno težak karakter. To prihaja do izraza tudi v njegovih stikih z Mahlerjem (ki prav tako ni slovel kot peresno lahka duša!). Wolf je – tik preden so ga strpali v norišnico – celo sanjal o tem, da bo postal direktor Dvorne opere... Kapelniku Mahlerju, ki ni hotel uprizoriti njegovega Corregidorja, je nameraval pokazati vrata in ga odpustiti na najslamotnejši način!*

Seveda prav tako ne gre spregledovati Mahlerjevih stikov z dvema našima odličnima glasbenima »reproduktivcema« *– s tenoristom Francem Pogačnikom Navalom in violinistom Karlom Jerajem. S prvim se je kot direktor dunajske Dvorne opere kmalu sprl, drugi pa ga je preprosto občudoval in oboževal. Leta 1944 je o tem pisal v ljubljanskem časniku Jutro.*

¹¹ H. in K. Blaukopf, *Gustav Mahler. Leben und Werk in Zeugnissen der Zeit*, Stuttgart 1994, str. 39.

Mahler v Ljubljani najbrž ni komponiral. Za to preprosto ni imel časa. V glavnem mestu vojvodine Kranjske je od konca septembra 1881 do začetka aprila naslednjega leta sodeloval kar pri 86 opernih (oziroma operetnih) predstavah in koncertih. Ljubljanačani so imeli redko priložnost, da ga niso videli samo kot dirigenta, temveč so ga poslušali tudi kot pianista (v tej vlogi glasbenim strokovnjakom ni kdovekako imponiral). Kritike njegovih nastopov so bile zmerom pohvalne. Čeprav orkester Deželnega gledališča ni bil velik, angažirani solisti pa marsikdaj niso bili kos svojim nalogam, Mahler na Ljubljano ni imel slabih spominov. Njegov naslednji angažma je bil veliko bolj problematičen in skladatelj bi se na Kranjsko kar rad vrnil, žal pa je bilo njegovo nekdanje službeno mesto že zasedeno.

Kuret je leta 1997 v slovenščini objavil knjigo *Mahler in Ljubljana*, ki je predstavljala osnovo za sedanjo nekoliko razširjeno in dopolnjeno nemško izdajo (izvrsten prevod je delo Elisabeth Seitz). Bralcem se npr. lahko seznani z vsemi 7 ohranjenimi pismi Gustava Mahlerja Antonu Krisperju, navedene so partiture, s katerimi se je bodoči veliki operni šef »spopadal« *že na Kranjskem, hkrati pa je dokumentirana tudi skladateljeva prisotnost na ljubljanskih koncertnih programih pred 1. svetovno vojno in neposredno po njej.*

Standardi v znanstvenem preučevanju življenja in dela Gustava Mahlerja so izjemno visoki. Že samo dejstvo, da je Kuretova knjiga zagledala luč sveta pri uglednem tujem založniku (renomirano zbirko *Wiener Schriften zur Stilkunde und Aufführungspraxis* ureja tudi pri nas dobro znani avstrijski muzikolog Hartmut Krones), pomeni lepo priznanje za našega avtorja. Še toliko večje zadovoljstvo pa nas obide ob prebiranju: tako mi kot mednarodna javnost smo dobili zanesljiv kulturnozgodovinski vodnik skozi Mahlerjevo »ljubljansko avanturo« *(oziroma »epizodo«).*

Igor Grdina

ŽAREK SVETLOBE VEČ NA TEMNI PLATI MESECA

Mikola Milko, *Zaplembe premoženja v Sloveniji 1943-1952*, Zgodovinski arhiv Celje, Celje 1999, 304 strani.

Zadnja leta dokazujejo, da obstajajo v našem zgodovinskem spominu o obdobju, ki je zgolj pol stoletja oddaljen od nas, sila velike luknje. To dejstvo preseneča toliko bolj, ko gre za temeljna vpra-